

ELEKTRIČNE MAŠINE

Računske vežbe

DRUGI DEO

Tekst sadrži 9 zadataka koji će se rešavati na časovima računskih vežbi u toku druge polovine kursa. Prvih 5 zadataka se odnosi na asinhronu mašine. Preostala 4 zadatka se odnose na sinhronu mašine.

kontakt: masine.etf.rs, ddc@etf.rs, vukosavic.etf.rs

1. zadatak

Trofazna mašina nazimenične struje poseduje namotaj sa $N=100$ navojaka po fazi, pri čemu su faze prostorno pomerene za 120 stepeni. Tri faze namotaja su vezane u zvezdu. Efektivna vrednost nominalnog faznog napona iznosi $U_n=230$ V, efektivna vrednost nominalne struje jedne faze $I_n=10$ A, dok je nominalna frekvencija statorskog napona $f_{s,n}=50$ Hz. Trofazna mašina je pretvorena u dvofaznu tako što je statorski namotaj sa tri faze uklonjen, a u iste statorske žlebove je ugrađen namotaj sa dve faze α i β . Faze α i β dvofazne mašine prostorno pomerene za 90 stepeni poseduju $N_\alpha = N_\beta = 100$ navojaka. Materijal i poprečni presek provodnika statorskog namotaja je isti kao kod prvobitne trofazne mašine. Faze dvofaznog namotaja se sada napajaju iz dva nezavisna naponska izvora istih amplituda napona i iste frekvencije, fazno pomerena za $\pi/2$. Premotana mašina se posmatra u trajnom radu gde pogoni nominalno opterećenje, nominalnom brzinom, uz nominalni fluks Φ u zazoru mašine.

- Skicirati šemu veza opisane dvofazne mašine sa naponskim izvorima koja koristi minimalan broj provodnika.
- Odrediti efektivnu vrednost napona, $E_{\alpha,rms}=E_{\beta,rms}$, frekvenciju, f_s , i efektivnu vrednost struje, $I_{\alpha\beta,rms}$, izvora koja se ima u opisanom radnom režimu.

2. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor povezan u zvezdu, načinjen za fazni napon nominalne efektivne vrednosti $U_n=220$ V, nominalne frekvencije $f_{s,n}=50$ Hz, ima parametre:

- otpornost statorskog namotaja (jedne faze) $R_S=0.25 \Omega$,
- svedena otpornost rotorskog namotaja (jedne faze) $R_R=0.2 \Omega$,
- rasipna induktivnost statorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma S}=3$ mH,
- svedena rasipna induktivnost rotorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma R}=3$ mH,
- induktivnost magnetizacije $L_m=100$ mH.

Faze statorskog namotaja su povezane u zvezdu. Gubici u gvožđu i mehaničkom podsistemu ovog motora se mogu zanemariti. Za radni režim u kome je motor napajan naponom nominalne frekvencije, $f_s = f_{s,n}$, efektivne vrednosti faznog napona koja je jednaka nominalnom, ($U_s = U_n$), pri čemu se rotor obrće brzinom od $n_m = 2850$ ob/min, izračunati:

Vrednost relativnog klizanja, s .

- Razliku brzine obrtnog polja i brzine rotora (brzinu klizanja, u oznaci Ω_k) i kružnu učestanost struje u kratkospojenom rotorskom namotaju (u oznaci ω_k).
- Struju statora, I_s , i struju rotora, I_R .
- Fluks statora, $\underline{\Psi}_s$, fluks rotora, $\underline{\Psi}_R$ i fluks magnetizacije, $\underline{\Psi}_m$, a zatim ih uporediti po amplitudi i fazi.
- Elektromagnetski moment, M_{em} .

3. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor načinjen, za nominalni fazni napon efektivne vrednosti $U_n = 220$ V, nominalne frekvencije $f_{s,n} = 50$ Hz, ima parametre:

- otpornost statorskog namotaja (jedne faze) $R_s = 13.44 \Omega$,
- svedena otpornost rotorskog namotaja (jedne faze) $R_R = 12.55 \Omega$,
- rasipna induktivnost statorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma S} = 41.8$ mH,
- svedena rasipna induktivnost rotorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma R} = 24$ mH,
- induktivnost magnetizacije $L_m = 1.1085$ H.

Ako su faze statora povezane u zvezdu, a motor je nominalno napajan ($f_s = f_{s,n}$, $U_s = U_n$), izračunati:

- Polazni moment M_{pol} , uz pretpostavku da je L_m tako veliko da se struja magnetizacije može zanemariti.
- Prevalni moment u motornom režimu rada, $M_{pr,m}$. U svim proračunima u ovoj tački smatrati da $L_m \rightarrow \infty$, kao i da je $R_s = 0$.

4. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor definisan u 3. zadatku ima nominalnu brzinu obrtanja $n_n = 2580$ ob/min. Izuzev snage gubitaka u statorskom i rotorskom namotaju motora, sva ostala snaga gubitaka se može zanemariti. Faze statorskog namotaja motora su povezane u zvezdu. U izračunavanjima je opravdano zanemariti struju magnetizacije.

- Odrediti nominalnu vrednost snage gubitaka, $P_{\gamma,n}$.
- Ako je motor je nominalno napajan, za režim polaska, izračunati:
  - Snagu obrtnog polja, $P_{ob}(s=1)$.
  - Snagu gubitaka u rotorskom namotaju, $P_{cu}^{rot}(s=1)$.
  - Snagu gubitaka u celoj mašini, $P_{\gamma}(s=1)$.

5. zadatak

Trofazni dvopolni ($p=1$) asinhroni motor poseduje statorski namotaj čije su faze spregnute u zvezdu (Y). Nominalna efektivna vrednost linijskog napona je $U_{l,n} = 220\sqrt{3}$ V. Nominalna frekvencija napajanja je $f_{s,n}=50$ Hz. Nominalna efektivna vrednost struje motora je $I_n = 16$ A, nominalna brzina obrtanja rotora je $n_n = 2850$ o/min. Nominalna efektivna vrednost struje praznog hoda (t.j. struje koja se ima pri nominalnom naponu, nominalnoj frekvenciji, u uslovima kada je klizanje jednako nuli) iznosi $I_0 = 8$ A dok je nominalna efektivna vrednost polazne struje (t.j. struje koja postoji u namotajima pri nominalnom napajanju i zakočenom rotoru, tj. kada je brzina obrtanja jednaka nuli a klizanje jednako jedan) $I_{pol} = 80$ A. U proračunima se otpornost statorskog namotaja R_S može zanemariti, rasipne induktivnosti statora i rotora se mogu smatrati jednakim ($L_{\gamma S} = L_{\gamma R}$) i znatno manjim od međusobne induktivnosti ($L_{\gamma S} \ll L_m, L_{\gamma R} \ll L_m$).

- a) Nacrtati ekvivalentnu šemu za stacionarna stanja i odrediti sve njene parametre (osim R_S). Pri izračunavanjima je opravdano usvojiti da je nominalna vrednost struje u grani magnetizacije mnogo manja od nominalne struje ($I_{m,n} \ll I_n$), kao i da je struja magnetizacije pri polasku mnogo manja od polazne struje ($I_m(s=1) \ll I_{pol}$).
- b) Nacrtati prirodnu karakteristiku u $M-\Omega$ ravni i odrediti koordinate (t.j. parove M, Ω) karakterističnih tačaka (polazak, prevalni moment u motornom radu, nominalni režim rada, prevalni moment u režimu kočenja). Pri izračunavanju ovih vrednosti, zanemariti struju u grani magnetizacije.
- c) Odrediti faktor snage ($\cos(\varphi_n)$) i stepen korisnog dejstva, η_n , u režimu nominalnog napajanja i opterećenja, oslanjajući se pri tome na zamensku šemu dobijenu u tački a) zanemarujući snagu gubitaka koja se u ovoj šemi ne modeluje.
- d) Odrediti frekvencije rotorskih struja za karakteristične tačke analizirane u b).
- e) Usvajajući tipičan sistem baznih veličina, odrediti relativne (svedene) vrednosti svih parametara mašine.

6. zadatak

Dvopolni sinhroni motor sa konstantnom rotorskom pobudom poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_S=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhronne induktivnosti u d i q osi su međusobno jednake, $L_d = L_q = L_S = 0.1$ H. Poznata je efektivna vrednost faznog napona statora $U_S = 220$ V i frekvencija $f_S=50$ Hz, kao i efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda $E_0 = 290$ V izmerena u jednoj

fazi. Ukoliko mašina radi sa uglom snage od $\delta=+30^\circ$ (napon statora prednjači u odnosu na E_0), izračunati:

- Efektivnu vrednost statorske struje, I_s .
- Faktor ulazne snage, $\cos\varphi$.
- Aktivnu, P_e i reaktivnu, Q_e snagu mašine.

7. zadatak

Dvopolni sinhroni generator sa konstantnom rotorskom pobudom poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_s=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhronne reaktanse u d i q osi su međusobno jednake, $X_d = X_q = X_s$. Poznata je efektivna vrednost faznog napona $U_s = 3470$ V i efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda u jednoj fazi $E_0 = 4200$ V. Ako se zna da je u posmatranom režimu efektivna vrednost statorske struje $I_s=500$ A, dok je faktor snage $\cos\varphi = 0.8$, ind., izračunati:

- Vrednost sinhronne reaktanse, X_s ,
- Vrednost ugla snage, δ .

8. zadatak

Dvopolna trofazna sinhrona mašina poseduje namotani rotor sa kliznim prstenovima i pobudnim namotajem u d osi. Rotor se obrće brzinom $n_m=4500$ ob/min. Statorski namotaj je povezan u zvezdu i u svakoj od njegovih faza se indukuje elektromotorna sila čija vršna vrednost iznosi $E_{0,\max} = 800$ V pri pobudnoj struji od jednog ampera ($I_{p,0}=1$ A). Poznato je da je magnetsko kolo linearno kao i da je $L_d=L_q=50$ mH, dok je otpornost statorskog namotaja svake faze $R_s=3 \Omega$. U rotorskom namotaju se u posmatranim radnim režimima ima nepromenljiva pobudna struja $I_{p,1}=0.5$ A.

- Odrediti frekvenciju f_s [Hz] koju simetrični trofazni naponski izvor treba da ima da bi se mašina na njega mogla sinhronizovati.
- Odrediti efektivnu vrednost statorske struje, I_{KS} , i elektromagnetski moment, M_{KS} , koji se opire kretanju rotora mašine za slučaj u kome je $U_s=0$ (t.j. statorski priključci u kratkom spoju). Napomena: Posmatra se sinhrona mašina koja radi u ustaljenom stanju, dakle, radi se o ustaljenoj vrednosti struje kratkog spoja.
- U slučaju kada je efektivna vrednost linijskog napona izvora kojim se napaja statorski namotaj jednaka $U_l=300$ V, odrediti ugao snage δ [rad] (ugao za koji vektor statorskog napona prednjači u odnosu na indukovanu elektromotornu silu) za koji se ima najveća snaga elektomehaničkog pretvaranja dok mašina radi u generatorskom režimu. Za ovaj ugao, odrediti:
  - Efektivnu vrednost statorske struje, I_s .
  - Reaktivnu snagu, Q_e , koju sinhrona mašina predaje izvoru.
  - Aktivnu snagu, P_e , koju sinhrona mašina predaje izvoru.

9. zadatak

Dvopolni trofazni sinhroni generator poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_S=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhronne reaktanse u d i q osi su međusobno jednake, $X_d = X_q = X_S = 2 \Omega$. Merenjem je utvrđeno da se karakteristika praznog hoda može aproksimirati pravom sve dok efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda u fazi ne dostigne vrednost od $E_{0,\max}=500 \text{ V}$, nakon čega nastupa zasićenje. Izlazni napon na statorskim priključcima se u radnim režimima, opisanim u daljem tekstu, nastoji održati konstantnim pri čemu efektivna vrednost faznog napona treba da iznosi $U_S=220 \text{ V}$. Brzina obrtanja rotora je konstantna u svim radnim režimima, usled čega se promena elektromotorne sile praznog hoda postiže isključivo promenom pobudne struje rotorskog namotaja.

- Odrediti trofazno otporno opterećenja povezano u zvezdu, sa tri otpornika otpornosti R_{opt} , kao i vrednost elektromotorne sile praznog hoda, koja će rezultovati razvijanjem maksimalne moguće snage na otpornicima, kao i efektivnom vrednošću faznog napona od $U_S=220 \text{ V}$. Odrediti vrednost te snage, $P_{\max}$.
- Ako se paralelno sa trofaznim otpornim opterećenjem poveže i trofazno kapacitivno opterećenje C_{opt} , reaktanse $X_{\text{opt}}=-4 \Omega$, odrediti pri kom trofaznom otpornom opterećenju, R_{opt} i kojoj vrednosti elektromotorne sile praznog hoda, E_0 , se ostvaruje maksimalna aktivna snaga, $P_{\max}$, ako je i sada cilj održati nepromenjenu efektivnu vrednost faznog napona $U_S=220 \text{ V}$. Kolika je vrednost maksimalne snage $P_{\max}$.

